Seat No. : _______________

XD-106

T.Y.B.A.

March-2013

Sanskrit (Paper-X)

(अपठितम्, अज्ञातकर्तृकसमासचक्रम्, छन्दांसि, दरिद्रचारुदत्तम्)

Time : 3 Hours] **[Max. Marks : 70**

સૂચના : (૧) જમણી બાજુ દર્શાવેલ અંક ગુણ સૂચવે છે.

Instructions : (1) Figures to the right indicate full marks.

(૨) પ્રશ્નપત્રમાં આપેલો હોય તે પ્રશ્નક્રમાંક જ ઉત્તરવહીમાં લખો.

(2) Write the same question number in the answer-book as mentioned in the question paper.

૧. નીચેના પરિચ્છેદ ધ્યાનથી વાંચો અને ગમે તે **એક** પરિચ્છેદની નીચે આપેલા પ્રશ્નોના સંસ્કૃતમાં ઉત્તર આપો : **૧૦**

Read the following passages carefully and answer the questions of any **one** passage in Sanskrit : **10**

(अ) अथैकदा कोऽपि सर्प इरावतीतीरे वर्तमानस्य कस्यापि न्यग्रोधपादपस्याधस्ताद् विवरे प्रतिवसति स्म । स निकटवर्तिनां बकानामपत्यानि प्रत्यहं खादति । अथ शोकार्तबकविलापमाकर्ण्य केनचिच्चतुरबकेनाभिहितम् - एवं कुरुत यूयम् । मत्स्यानादाय नकुलविवरादारभ्य सर्पविवरपर्यन्तं पङ्क्ति क्रमेणैकैकशो मत्स्यान् विकीर्य धत्त । ततस्तदाहारलुब्धैर्नकुलैरागत्य सर्पो द्रष्टव्यः स्वभावविद्वेषाद् व्यापादयितव्यश्च । ततस्तथानुष्ठिते तद् भूतम् । किन्तु तया तैर्नकुलैर्वृक्षे बकशावकानां रावः श्रुतः । अतः पश्चाचैर्वृक्षमारुह्य बकशावकाः खादिताः । अतोऽहं ब्रवीमि –

उपायं चिन्तयन् प्राज्ञो ह्यपायमपि चिन्तयेत् ।

पश्यतो बकमूर्खस्य नकुलैर्भक्षिताः प्रजाः ।।

प्रश्ना :

(१) सर्पः कुत्र अवसत् ?

(२) सः प्रत्यहं किम् अकरोत् ?

(३) बकेन कः उपायः दर्शितः ?

(४) तस्य कः परिणामः ?

(५) उपायं चिन्तयता प्राज्ञेन किम् अवश्यं कर्तव्यम् ?

(ब) पुरोहितः – (पुरो गत्वा) एते विधिवद् अर्चितास्तपस्विनः । कश्चिदेषामुपाध्यायसंदेशः । तं देवं श्रोतुमर्हति ।

राजा – अवहितोऽस्मि ।

ऋषयः – (हस्तानुद्यम्य) विजयस्व राजन् ।

राजा – सर्वानभिवादये ।

ऋषयः – इष्टेन युज्यस्व ।

राजा – अपि निर्विघ्नतपसो मुनयः ।

ऋषयः – कुतो धर्मक्रियाविघ्नः सतां रक्षितरित्वायि तमस्तपतिधर्मांशो कथमाविर्भविष्यति ।

राजा – अर्थवान खलु मे राजशब्दः । अथ भगवाँल्लोकानुग्रहाय कुशली काश्यपः ।

ऋषयः – स्वाधीनकुशलाः सिद्धिमन्तः । स भवन्तम नामयप्रश्नपूर्वक मिदमाहः ।

राजा – किमाज्ञापयति भगवान् ।

शाङ्गखः – यन्मिथः समयादिमां मदीयां दुहितरं भवानुपायस्त तन्मया प्रीतिमता युवयोरम्यनुज्ञातम् । कुतः –

"त्वमर्हतां प्राग्रसरः स्मृतोऽसि नः शकुन्तला मूर्तिमिती च सत्क्रियाः । समानयंस्तुल्यगुणं वधूं वरं चिरस्य वाच्यं न गतः प्रजापतिः ।।

तदिदानीमापन्नसत्त्वेयं प्रतिगृह्यतां सहधर्मचरणायेति ।

गौतमी – आर्य किमपि वक्तुकामास्मि । न मे वचनावसरोऽस्ति । कथमिति । नापेक्षितो गुरुजनोऽनया न त्वयापि पृष्टो बन्धुः एकैकमेव चरिते किं भणतु एक एकस्य ।

शकुन्तला – किं नु खलु आर्यपुत्रो भणति ?

राजा – किमिदमुपन्यस्तम् ।

शकुन्तला – (आत्मगतम्) पावकः खल्वेषः वचनोपन्यासः ।

प्रश्नाः

(१) प्रथममिलनावसरे महर्षयः राजानं दुष्यन्तं प्रतिक्या रीत्या शिष्टाचारात् प्रदर्शयन्ति ?

(२) राजा दुष्यन्तः ऋषीन् किं कथयन्ति ?

(३) ऋषिभिः का आशिषः प्रदत्ता ? ऋषयश्च कीदृशः आसन् ?

(४) शार्ङ्गखः राजानं किं ब्रूते ?

(५) शकुन्तला आत्मगतं किं विचारयति ?

२. (अ) નીચેના શબ્દસમૂહો ઉપરથી સમાસ રચી તેના પ્રકાર જણાવો : (ગમે તે **પાંચ**) **૫**

2. (A) Form compounds and name their types from the following group of words : (any **five**) **5**

(१) दम्पतिः ।

(२) सप्तर्षयः ।

(३) त्रिशृङ्गम् ।

(४) पीताम्बरः ।

(५) रक्तलत्ता ।

(६) अश्वारुढः ।

(७) सपुत्रः ।

(८) राजपुरुषः ।

(બ) નીચેનામાંથી કોઈપણ **એક** કારિકા સમજાવો. **૫**

(B) Explain any **one** of the following Karikas : **5**

(१) वृक्षशाखां तत्पुरुषः श्वेताश्वः कर्मधारयः ।
रक्तवस्त्रो बहुव्रीहिर्द्वन्द्वश्चन्द्रादिवाकरौ ।।

(२) कतृकर्मक्रियायुक्तः प्रयोगः स्यात्सकर्मकः ।
अकर्मकः कर्मशून्यः कर्मद्वन्द्वो द्विकर्मकः ।।

(ક) बहुव्रीहि અથવા द्वन्द्व સમાસનું લક્ષણ આપી, તેના પ્રકારો સોદાહરણ ચર્ચો. **૧૦**

(C) Define and discuss with illustrations the varieties of attributive or determinative compound. **10**

૩. નીચેનામાંથી કોઈપણ **બે** છંદનાં લક્ષણ-બંધારણ સંસ્કૃત ઉદાહરણ સહિત સમજાવો. **૧૦**

3. Define and explain with scanning and Sanskrit illustration any **two** of the following metres : **10**

(१) मन्दाक्रान्ता

(२) शार्दूलविक्रीडितम् ।

(३) वसन्ततिलका ।

(४) पृथ्वी ।

૪. (અ) નીચેનામાંથી કોઈપણ **બે** શ્લોકોનો અનુવાદ કરો : **૮**

4. (A) Translate any **two** of the following verses : **8**

(१) यासां बलिर्भवति मद्गृहदेहलीनां
हंसैश्च सारसगणैश्च विभक्तपुष्पः ।
तास्वेव पूर्वबलिरुढ्यवाङ्कुरासु
बीजांजलिः पतति कीटमुखावलीढः ।।

(२) उदयति हि शशाङ्कः क्लिन्नखर्जूरपाण्डु –
र्युवतिजनसहायो राजमार्गप्रदीपः ।
तिमिर निचयमध्ये रश्मयो यस्य गौरा
हतजल इव पङ्के क्षीरधाराः पतन्ति ।।

(३) यः कश्चिच्चकित गतिनिरीक्षते माम्
सम्भ्रान्तो द्रुतमुपसर्पति स्थितो वा ।
सर्वोस्तांस्तुलयति दोषतो मनो मे
स्वैर्दोषैर्भवति हि शङ्कितो मनुष्यः ।।

(४) सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते
यथान्धकारादिव दीपदर्शनम् ।
सुखात्तु यो याति दशां दरिद्रतां
स्थितः शरीरेण मृतः स जीवति ।।

(બ) નીચેનામાંથી ગમે તે **બે** સસંદર્ભ સમજાવો : **૮**

(B) Explain with reference to context any **two** of the following : **8**

(१) भक्त्या तुष्यन्ति दैवतानि ।

(२) साहसेखलु श्रीर्वसति ।

(३) सन्धि छित्वा चोरः प्रविष्टः ।

(४) अमृताङ्कनाटकं संवृत्तम् ।

૫. નીચેનામાંથી ગમે તે **બે** ઉપર ટૂંકનોંધ લખો : **૧૪**

5. Write short notes on any **two** of the following : **14**

(૧) चारुदत्त નું પાત્રાલેખન.

(1) The character of "चारुदत्तः" ।

(२) वसंतसेना अपसरण प्रसङ्गः ।

(2) The episode of "વસંતસેના अपसरण प्रसङ्गः " ।

(૩) ભાસનાં રામાયણ કથા ઉપર આધારિત નાટકો વિષે લખો.

(3) Write a note on plays of Bhasa on the basis of the Ramayan.

(૪) પ્રકરણનાં લક્ષણો.

(4) Characteristics of "प्रकरण" ।

અથવા/OR

(૫) "दरिद्रचारुदत्तम्"ને આધારે ભાસની નાટ્યકલાનું મૂલ્યાંકન કરો.

(5) Estimate the dramatic art of भासः with special reference to "दरिद्रचारुदत्तम्" ।